

**Tâhirülmevlevî'nin Türkçe Divanlarındaki Dinî Edebî Türler Üzerine Bir
Değerlendirme**
(An Evaluation On Religious Literature Genres In Turkish Divans Of Tâhiru'l-
Mawlavî)

Alper AY

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Assist. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa University
İslami İlimler Fakültesi / Osmanlı Türkçesi ve Faculty of Islamic Sciences / Ottoman Turkish and
İslami Türk Edebiyatı Islamic Turkish Literature
Tokat| Türkiye Tokat| Türkiye
alper.ay40@gop.edu.tr ORCID: 0000-0002-3035-1560

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi Article Types | Research Article
Geliş Tarihi | 30/Eylül/2022 Received | 30/September/2022
Kabul Tarihi | 10/Kasım/2022 Accepted | 10/November/2022
Yayın Tarihi | 31/Aralık/2022 Published | 31/December/2022

Atf | Cite as:

AY, Alper. "Tâhirülmevlevî'nin Türkçe Divanlarındaki Dinî Edebî Türler Üzerine Bir Değerlendirme [An Evaluation On Religious Literature Genres In Turkish Divans Of Tâhiru'l-Mawlavî]". *Tokat İlmîyat Dergisi* | *Tokat Journal of İlmîyat* 10/2 (Aralık | December 2022), 463-490.

<https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1182117>

İntihal | Plagiarism:

Bu makale, iTenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
| This article, has been scanned by iTenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Türkiye.

<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

An Evaluation On Religious Literature Genres In Turkish Divans Of Tāhiru'l-Mawlavī

Abstract: Tāhiru'l-Mawlavī was born in Istanbul in 1877 and died here in 1951. Before his death, he added very detailed information about his life in the divan copy that he personally gave to the Istanbul University Library as a gift. According to the information he gave here, his grandfather was Mawlavī Tāhir Efendī, the calligraphy teacher of Şulţān Abdulmajīd Khan, and his father was Hacı Muştafa Şafvet Efendī, one of the palace sergeants. His mother, Āmine Emthāl Khānım, was one of the concubines of Şulţān Abdul'aziz and the nanny of the Şulţān's daughter, Nazīme Şulţān. He has two sisters. One of them is Fatma Aliye Khānım and the other is Afifah Gulışān. Tāhiru'l-Mawlavī take his grandfather's name in the family and lived as a Mawlavī like his grandfather. Orphaned at the age of thirteen, Tāhiru'l-Mawlavī completed his education in Istanbul. He graduated from Gulkhānah Military High School. We can say that he received a good education due to the proximity of his family to the palace surroundings. After graduation, he started to work as a civil servant, but this service did not last long. At the age of seventeen, with his interest and involvement in Matnawī, he joined the post of Yenikapı Mawlavī Lodge to Sheikh Jalāluddin Efendī (d. 1908), went on pilgrimage at the age of eighteen and resigned from the civil service after returning from the pilgrimage. He retired to his cell in Yenikapı convent and, with the permission of his sheikh, opened a second-hand bookshop in Bāyezīd called "Tāhir Dede Library". Tāhiru'l-Mawlavī started his publishing life with this shop. At the age of twenty-two, he took the Mawlavī ordeal, which lasted for one thousand and one days, and completed his Şūfī education. Between 1920 and 1926, he published Maḥfil Magazine in 68 digits. Tāhiru'l-Mawlavī, who became more busy in these years, was brought to the Fātih Mosque Matnawikhan in 1923 with the approval of Aḥmed Ramzī Dede. After the closure of the madrasah in 1924, he taught Oratory and Rhetoric at the Imām Khatīb High School. He and Aṭif Khodja from İskilip were judged in Independence Court in 1926 in Ankara with the claim of resistance to the hat law. He published this judicial process as "My Life in the World of Press and Memories of the Independence Court". In his divan, there are separate poems written on this subject. Tāhiru'l-Mawlavī is an author who, in his seventy-four-year life adventure, not only witnessed the collapse of an empire, but also huddled the establishment of the republic blow by blow. In addition to his Şūfī identity, he is a complete intellectual with his professional experience spanning a wide area such as a bookstore, publisher, poet, literary historian, teacher, professor, linguist, clerk, matnawikhan, and knowledge of Arabic and Persian. Tāhiru'l-Mawlavī, who is a bridge for the learning and transfer of our civilization, is also a remarkable figure with the students he met and raised and with the friends he made. He has close relations with names such as Meḥmed Ākif, Aḥmed Ramzī Akyürek, Ferid Kam, Shafik Jan, Orkhan Okay, Muẓaffer Ozak. He has written about a hundred works and is literally an author. His prose; It has spread to the fields of literature, history and mysticism. He is a walūd (prolific) poet who arranged three different Turkish divans. The Şarḥ-i Matnawī, which he wrote as a matnawī, is important in terms of his mystical identity. But for his literary personality, his divans need to be examined. In this study, Tāhiru'l-Mawlavī's life and works were briefly touched upon and information was given about his divans and copies. The types of poetry that Tāhiru'l-Mawlavī used in his divans were evaluated and his position in Turkish literature was emphasized. The examples of tawhīd, munājāt, na't, mawlid, mi'racyye and other religious literary genres in the divans and their commons in Turkish literature were evaluated. In some literary history studies made up to this time, the position of Tāhiru'l-Mawlavī has been tried to be determined, and the theses about Tāhiru'l-Mawlavī have been emphasized. As a result, some proposals and evaluations are presented for Tāhiru'l-Mawlavī and our cultural history. When current studies are evaluated, we cannot say that Tāhiru'l-Mawlavī received the attention he deserves. Unfortunately, we still do not have a doctoral thesis about him. There are about ten master's theses and most of them are studies done in recent years. In these theses, Tāhiru'l-Mawlavī's mystical aspect, historiography of Islam and some of his publications on divan literature were evaluated. Apart from these, we can say that some publications, both printed and made in recent years, fill a gap even if they are not at a sufficient level in terms of presenting Tāhiru'l-Mawlavī's works to the public.

Keywords: Turkish Literature, Poetry, Divan, Tāhiru'l-Mawlavī, Type of Poetry.

Tâhirülmevlevî'nin Türkçe Divanlarındaki Dinî Edebî Türler Üzerine Bir Değerlendirme

Öz: Tâhirülmevlevî 1877 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1951 yılında burada vefat etmiştir. Vefatından önce İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine bizzat hediye ettiği divan nüshasında hayatına dair oldukça ayrıntılı bilgiler eklemiştir. Burada verdiği bilgilere göre, dedesi Sultan Abdülmecid Han'ın hat hocası Mevlevî Tâhir Efendi, babası ise saray başçavuşlarından Hacı Mustafa Safvet Efendi'dir. Annesi Emine Emsal Hanım ise Sultan Abdülaziz'in cariyelerinden ve sultanın kızı Nazime Sultan'ın dadısıdır. İki kız kardeşi vardır. Birisinin ismi Fatma Aliye Hanım, diğeri ise Afife Gülistan'dır. Tâhirülmevlevî aile içerisinde dedesinin ismini taşımış ve dedesi gibi bir Mevlevî olarak yaşamıştır. On üç yaşında yetim kalan Tâhirülmevlevî, eğitimini İstanbul'da tamamlamıştır. Gülhâne Askerî Rüştiyesinden mezun olmuştur. Ailesinin saray çevresine yakınlığı dolayısı ile iyi bir eğitim aldığı söyleyebiliriz. Mezuniyetten sonra memur olarak göreve başlamış fakat bu memuriyeti uzun sürmemiştir. On yedi yaşında iken *Mesnevî'ye* olan ilgi ve alakası ile birlikte Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini Şeyh Celaleddin Efendi'ye intisap etmiş, on sekiz yaşında hacca gitmiş ve hac dönüşünden sonra memuriyetten istifa etmiştir. Yenikapı dergâhındaki hüccesine çekilmiş ve şeyhinin de müsaadesiyle Bayezid'de "Tahir Dede Kütüphanesi" isminde bir sahaf dükkânı açmıştır. Tâhirülmevlevî, yayın hayatına bu dükkân ile başlamıştır. Yirmi iki yaşında ise bin bir gün süren Mevlevî çilesini de çıkarıp tasavvufî eğitimini tamamlamıştır. 1920-1926 yılları arasında *Mahfil* dergisini 68 sayı halinde yayımlamıştır. Bu yıllarda meşguliyeti bir hayli fazlalaşan Tâhirülmevlevî, 1923 yılında Ahmet Remzi Dede'nin icazeti ile Fatih Camii Mesnevihanlığına getirilmiştir. 1924 yılında medreselerin kapatılmasının ardından İmam Hatip Lisesinde Hitabet ve Belagat dersleri vermiş, 1926 yılında İskilipli Atif Hoca ile birlikte Ankara'da şapka kanununa muhalefet iddiasıyla İstiklal Mahkemelerinde yargılanmıştır. Bu yargı sürecini "*Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemesi Hatıraları*" adıyla neşretmiştir. Divanında da bu konuya dair yazdığı müstakil şiirler vardır. Tâhirülmevlevî, yetmiş dört yıllık hayat serüveninde bir imparatorluğun yıkılışına şahitlik ettiği gibi, cumhuriyetin kuruluşuna da en ince ayrıntılarına kadar vâkıf olan bir müelliftir. Tasavvufî kimliğinin yanı sıra bir kitapçı, yayıncı, şair, edebiyat tarihçisi, öğretmen, müderris, dilbilimci, kâtip, mesnevihan gibi geniş bir alana yayılan mesleki tecrübeleri ve Arapça ile Farsça bilgisiyle kâmil manada bir entelektüeldir. Medeniyetimizin öğrenilip aktarılması konusunda bir köprü olan Tâhirülmevlevî, aynı zamanda tanıştığı, dostluk kurduğu ve yetiştirdiği öğrencileri ile de dikkat çeken bir simadır. Mehmed Akif, Ahmet Remzi Akyürek, Ferid Kam, Şefik Can, Orhan Okay, Muzaffer Ozak gibi isimlerle yakın ilişkileri vardır. Yüz civarında eser yazmış, tam anlamıyla kırkambar bir müelliftir. Nesirleri; edebiyat, tarih, tasavvuf alanlarına yayılmıştır. Üç ayrı Türkçe divan tertip etmiş velud bir şairdir. Bir mesnevihan olarak yazdığı *Şerh-i Mesnevi* tasavvufî kimliği açısından önemlidir. Fakat edebî kişiliği için divanlarının incelenmesi gerekmektedir. Hazırlanan çalışmada Tâhirülmevlevî'nin hayatı ve eserlerine kısaca temas edilmiş, divanları ve nüshaları hakkında bilgi verilmiş, Tâhirülmevlevî'nin divanlarında kullandığı şiir türleri değerlendirilmiş ve Türk edebiyatındaki konumu üzerinde durulmuştur. Divanlardaki tevhid, münâcât, na't, mevlid, miraciyye ve diğer dini edebî türler örnekleri ve Türk edebiyatındaki müsterekleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu zamana kadar yapılan bazı edebiyat tarihi çalışmalarında Tâhirülmevlevî'nin konumu tespit edilmeye çalışılmış, yine Tâhirülmevlevî hakkında yapılan tezler üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak ise Tâhirülmevlevî ve kültür tarihimiz için bazı teklifler ve değerlendirmeler sunulmuştur. Günümüzde yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde Tâhirülmevlevî'nin hak ettiği ilgiyi gördüğünü söyleyemeyiz. Maalesef onun hakkında yapılmış bir doktora tezine hala sahip değiliz. On civarında yüksek lisans tezi mevcuttur ve bunların çoğu son yıllarda yapılan çalışmalar. Bu tezlerde Tâhirülmevlevî'nin tasavvufî yönü, İslam tarihçiliği, divan edebiyatına dair bazı yayınları değerlendirilmiş. Bunların dışında gerek matbu olarak basılan gerekse son yıllarda yapılan bazı yayınların Tâhirülmevlevî'nin eserlerini umumun istifadesine sunma bakımından yeterli düzeyde olmasa dahi bir boşluğu doldurduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Şiir, Divan, Tâhirülmevlevî, Şiir Türü.

Giriş

Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş döneminin renkli simalarından birisi Tâhirülmevlevî'dir. 1877 yılında İstanbul'da doğmuş ve aynı şehirde 1951 yılında vefat etmiştir. Ömür çizgisi üzerinde hem Osmanlı hem de cumhuriyet devrine şahitlik etmiştir. Babası ve dedesi Mevlevî dergâhına müntesip isimlerdir. Bu bakımdan kendisi de Mevlevîlik muhiti içerisinde hayata gözlerini açmış ve bu bakış açısı ile yetişmiştir. En önemli eserlerinden birisi bu kimliği ile ilgili olarak kaleme aldığı *Şerh-i Mesnevî*'dir.¹ Gelenekten geleceğe bir yaklaşımla edebiyat dünyasında kendisine bir sınır çizmiştir. Şiirlerinde hem klasik edebiyatın sınırları dâhilindedir hem de yeni akımlara, milli formlara da yer vermiştir. Bir Mevlevî dervişi olarak devri içerisindeki velud isimlerden birisidir. Eserlerinin muhtevalarına baktığımızda onun çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğunu; tarih, edebiyat, tasavvuf, medeniyet gibi konularda eserler kaleme aldığını, Arapçadan tercüme yapıldığını görüyoruz. Büyük küçük yüz civarında² eser kaleme alan Tâhirülmevlevî, üç Türkçe³ bir tane de Farsça⁴ divan tertip eden nadir bir şairdir. Türk edebiyatında dört divan tertip eden nev'-i şahsına münhasır bir şairdir. Divanlarının haricindeki diğer eserleri ise ayrı bir yekûn tutmaktadır. Fakat hazırladığımız çalışmada Tâhirülmevlevî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durmak istemiyoruz. Zira bu konu üzerinde müstakilen yapılan çalışmalar mevcuttur.⁵ Söz konusu çalışmaların tetkiki ve değerlendirilmesi ise ayrı bir husustur. Bizim üzerinde durmak istediğimiz konu Tâhirülmevlevî'nin divanlarındaki edebî türlerin değerlendirilmesi ve genel olarak Türk edebiyatı içerisinde Tâhirülmevlevî'nin bu şiirleri ile durduğu yerin tespiti üzerine olacaktır. Dolayısıyla hayatı ve eserlerine dair olan bilgileri mümkün olduğunca muhtasar vermek istiyoruz.

1. Tâhirülmevlevî'nin Kısa Hayatı

Tâhirülmevlevî vefatından birkaç ay evvel İstanbul Üniversitesi kütüphanesine bağışladığı divanın başına hayat hikayesine dair epeyce malumat eklemiştir. Divanın ilk sayfasında bir vesikalık resim mevcuttur.⁶ İkinci sayfasında "Tâhirülmevlevî'nin Terceme-i Hali" başlığını taşıyan 19 sayfalık bir bölüm vardır. Divandan ayrı olarak bu kısmın sayfa numaraları elif ba ile verilmiştir. Bu kayıtlarda Tâhirülmevlevî'nin hayat hikayesi ve ailesi mümkün olan en ince teferruatları ile anlatılmıştır. Örnek olması bakımından doğum tarihi ve yeri bu vesikada şöyle kayıtlıdır: "El-Hac Mehmed Tâhirü'l-Mevlevî: İstanbulludur. 1294 senesi Ramazanının beşinci, 1293 sene-i rumi Eylûlünün birinci, 1877 sene-i miladiyye Eylûlünün on üçüncü pençşembe günü doğmuştur. Vilâdeti Aksaray civarında Molla Gürânî mahallesinde Mehter Sokağında kâin 3

¹ Tâhirülmevlevî, *Şerh-i Mesnevî* (Konya: Selam Yayınları, 1971).

² A. Atilla Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevî: Hayatı ve Eserleri* (İstanbul: Nehir Yayınları, 1991), 7.

³ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY-9378; Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî II* (Süleymaniye Kütüphanesi, F.S. Türkmen, 83); Mehmed Tahir, *Divançe-i Tahir* (İstanbul: Asır Matbaası, 1318).

⁴ Mehmet Atalay, *Tahir'ül-Mevlevî'nin Farsça divançesi ve tercümesi* (İstanbul: Çantay Kitap Kırtasiye, 2007).

⁵ Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevî*; Güngör Zülfiyar, *Tahir'ül-Mevlevî (Olgun) hayatı, eserleri ve dini edebiyatla ilgili şiirleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 1994).

⁶ Bkz. Resim 1.

numerolu hânede vâki' olmuştur."⁷ Görülmektedir ki bu terceme-i halde Tâhirülmevlevî hayat hikâyesini en ince ayrıntılarına kadar kaydetmiştir. Dedesi Sultan Abdülmecid Han'ın hat hocası Mevlevî Tâhir Efendi, babası ise saray başçavuşlarından Hacı Mustafa Safvet Efendi'dir. Annesi Emine Emsal Hanım ise Sultan Abdülaziz'in cariyelerindedir ve sultanın kızı Nazime Sultan'ın dadısıdır.⁸ Babası 1890 yılında vefat etmiştir. İki kız kardeşi vardır. 1888 yılında doğan Afife Gülistan Hanım hakkında divanında epeyce malumat kaydetmiştir. Diğer kız kardeşi Fatma Aliye hanımın vefatı için "Rihlet-i Aliye" isminde bir mersiyesi vardır.⁹

13 yaşında yetim kalan Tâhirülmevlevî İstanbul'da başladığı eğitimini Gülhane Askerî rüştiyesini bitirmek suretiyle neticelendirdi. Mezuniyetten sonra "Bab-ı seraskerî"de memuriyete başladı. Bu memuriyeti esnasında 17 yaşında iken *Mesnevî*'ye olan ilgi ve alakası ile birlikte Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini Şeyh Celaleddin Efendi'ye (ö. 1908) intisab etti. 18 yaşında hacca giden Tâhirülmevlevî, hac dönüşünden sonra memuriyetten istifa etmiştir. Yenikapı dergahındaki hüccesine çekilmiş ve şeyhinin de müsaadesiyle Bayezid'de "Tahir Dede Kütüphanesi" isminde bir sahaf dükkânı açmıştır. Hüseyin Vassaf Bey (ö. 1929) bu dükkânın açılışı için "vakıf lokmasına göz dikmekten ise kedd-i yemîniyle kazanmak sevdasına düştü" der.¹⁰ Tâhirülmevlevî bu dergâhta şeyhiyle yaşadığı tasavvufi hal ve tecrübeleri bir kitap olarak yazmıştır.¹¹ Yine devrin meşhur Mevlevîlerinden Ahmed Remzi Akyürek (ö. 1944) ile Tâhirülmevlevî'nin tanışması da bu yıllara müsadiftir. Karşılıklı şiir okudukları ve aralarında kavi bir muhabbet olduğu kaynaklarda zikredilir.¹² 22 yaşında 1001 günlük çilesini bitirmiş ve adet olduğu üzere Konya'ya Mevlânâ'yı ziyarete gitmiştir. İlk eseri olan *Mir'ât-ı Mevlâna'yı* da bu yıllarda neşretmiş ve sahaf dükkanında satışını yapmıştır. Bu arada Resimli Gazete'nin idaresine başlamış. Fakat gazete asılsız bir jurnal neticesinde ilk sayıdan sonra kapatılınca Tâhirülmevlevî kitapçılıktan feragat ederek sarayda Nazîme Sultan'a vakilharçlık yapmaya başlamıştır. Bu vazifede muhtelif nezaretlerde görevler almış ve iktisad heyeti başkatibi olmuş ancak 1920 yılında azledilmiştir. Bu vazifesinin yanı sıra Darüşşafaka'da edebiyat dersleri vermiş ve 1914 yılında kurulan Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye medresesinde Mehmed Akif'in (ö. 1936) tavsiyesi, Şeyhülislam Hayri Efendinin atamasıyla müderrislik yapmıştır.¹³

1920-1926 yılları arasında 68 sayı halinde *Mahfil* dergisini yayımlamıştır.¹⁴ Bu yıllarda meşguliyeti bir hali fazlaşan Tâhirülmevlevî, 1923 yılında Ahmet Remzi Dede'nin icazeti ile Fatih

⁷ Tâhirülmevlevî, *Divân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 1.

⁸ Tâhirülmevlevî, *Divân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 1; Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevî*, 1; Şefik Can, "Yenikapı Mevlevîhanesinin En Son Mesnevihanı Tahirü'l-Mevlevî", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi [Selçuk Üniversitesi] II/2* (1996), 97; Alim Kahraman, "Tâhirülmevlevî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001).

⁹ Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevî*, 3.

¹⁰ Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz, *Osmanzâde Hüseyin Vassaf Sefîne-i Evliya*. (İstanbul: Kitabevi, 2015), 410.

¹¹ Safi Arpağuş, *Yenikapı Mevlevîhanesi Postnişini Şeyh Celaleddin Efendi*. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 2013).

¹² Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevî*, 13.

¹³ Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevî*, 24.

¹⁴ Alim Kahraman, "Mahfil", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003).

Camii Mesnevihanlığına getirilmiştir. 1924 yılında medreselerin kapatılmasının ardından İmam Hatip Lisesinde Hitabet ve Belagat dersleri okutmuş, 1926 yılında İskilipli Atıf Hoca (ö. 1926) ile birlikte Ankara’da şapka kanununa muhalefet iddiasıyla İstiklal Mahkemelerinde yargılanmıştır. Bu yargı sürecini “*Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemesi Hatıraları*” adıyla neşretmiştir.¹⁵ Divanında da bu konuya dair yazdığı müstakil şiirler vardır. Münâcâtları arasında Allah’a yakardığı ve “Ankara Hapishanesinde” başlığını verdiği bir şiiri şöyledir:

Bî-cürm ü bilâ-cünha ilâhî efsûs
Kaldım burada esîr ü hâr u mahbûs
Ey Hâlık bî-çâre nevâzım imdâd
Oldum meded-i gayrdan artık me’yûs¹⁶

Ankara dönüşünden sonra Mahfil dergisi ancak bir sayı yayımlanmış ve yayın hayatı bu sayı ile bitmiştir. Kayıtlarda Tâhirülmevlevî’nin dergiyi niçin yayınlamadığına dair bir bilgi mevcut değildir. Bilinen tek şey İstiklal Mahkemelerindeki yargılamadan sonra Tâhirülmevlevî’nin derginin son sayısını yayınladığıdır.

Tâhirülmevlevî 1931 yılında Kuleli Askerî Lisesine edebiyat öğretmeni olarak atanmıştır. Yaklaşık on yıl bu görevi yapan Tâhirülmevlevî’nin edebi kişiliğinin oluşması da yine bu yıllarda gerçekleşmiştir. 1934 yılında çıkan kanundan sonra “Olgun” soyadını alan Tâhirülmevlevî, yazma eserlerin tasnifi için oluşturulan komisyonda görev almış, maarif vekâletinin hazırlamak istediği lügat komisyonunda da görev almıştır. *Edebiyat Lugatı*¹⁷ eseri buradaki çalışmasının neticesinde yayımlanmıştır. Fuzûlî (ö. 1556), Bâkî (ö. 1600) gibi divan şairlerine dair yayınları da yine bu döneme müsadiftir. Saadettin Nüzhet Ergun ile Bâkî hakkında şiddetli tartışmalar yapmıştır. Kuleli Askerî Lisesi 1941 yılında Konya’ya taşınınca Tâhirülmevlevî buradaki edebiyat öğretmenliğinden istifa etmiştir. Ardından muhtelif okullarda kısa süreli görevler yaptığı bilinmektedir. 1947 yılından itibaren Süleymaniye Camii mesnevihanlığı görevini üstlenmiştir. Belki en mühim eserlerinden olan *Şerh-i Mesnevî* bu esnada fasiküller halinde yayımlanmıştır. *Mesnevi'nin Eski ve Yeni Muterizleri* adlı kitabını bu yıllarda *Mesnevi*'yi tenkid eden bir yazara reddiye olarak yazmıştır.¹⁸

Sebilürreşad/Sırât-ı Müstakim, *Beyanulhak* gibi gazetelerde nazım ve nesirleri yayımlanan Tâhirülmevlevî’nin yayıncılığı ve devrinde yaşadığı olaylar pek teferruatlı ve uzun solukludur. Dolayısıyla böyle bir çalışmanın kısa satır aralarında bu konuyu ihâta edebilmemiz imkân dahilinde değildir. Onun yayın hayatı müstakil olarak incelenmesi, tetkik edilmesi gereken bir konu olduğu için burada çok fazla üzerinde durmak istemiyoruz.

1951 yılı 16 Ramazan Cuma günü vefat eden Tâhirülmevlevî, Yenikapı Mevlevihane’si Hâmuşân mezarlığında annesinin yanına defnedilmiştir. Cenaze namazını Muzaffer Ozak (ö. 1985)

¹⁵ Nurcan Boşdurmaz, *Matbuat alemindeki hayatım ve istiklal mahkemeleri*. (İstanbul: Büyüyen Ay, 2012).

¹⁶ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 9.

¹⁷ Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lugatı*, çev. İsmail Güleç (İstanbul: Kapı Yayınları, 2022).

¹⁸ Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevi*, 56.

kıldırılmıştır.¹⁹ Kabir taşına yazılmasını vasiyet ettiği şu dörtlük dilden dile dolaşmış ve Tâhirülmevlevî'nin edebî kişiliği, dünya görüşü ve Türkçeyi kullanmadaki ustalığına şahitlik etmektedir:

Eli boş gidilmez gidilen yere
Rabbim boş gelmedim suç getirdim
Dağlar çekemezken o ağır yükü
İki kat sırtımla pek güç getirdim²⁰

Tâhirülmevlevî, 74 yıllık hayat serüveninde bir imparatorluğun yıkılışına şahitlik ettiği gibi, cumhuriyetin kuruluşuna da en ince ayrıntılarına kadar vâkıf olan bir müelliftir.²¹ Tasavvufî kimliğinin yanı sıra bir kitapçı, yayıncı, şair, edebiyat tarihçisi, öğretmen, müderris, dilbilimci, kâtip, mesnevihan gibi geniş bir alana yayılan mesleki tecrübeleri ve Arapça ile Farsça bilgisiyle kâmil manada bir entelektüeldir. Medeniyetimizin öğrenilip aktarılması konusunda bir köprü olan Tâhirülmevlevî, aynı zamanda tanıştığı, dostluk kurduğu ve yetiştirdiği öğrencileri ile de dikkat çeken bir simadır. Mehmed Akif, Ahmet Remzi Akyürek, Ferid Kam, Şefik Can, Orhan Okay, Muzaffer Ozak gibi isimlerle yakın ilişkileri vardır. Tâhirülmevlevî'nin dost ve arkadaş çevresi ile etkilediği isimler ayrıca bir çalışmanın konusu olabilir.

2. Eserlerinden Bazıları ve Türkçe Divanları

Eserleri arasında günümüzde çok bilinen *Şerh-i Mesnevî*'sidir. Diğer bazı eserleri ile birlikte bu eseri de birkaç defa neşredilmiş ve umumun istifadesine sunulmuştur.²² Tâhirülmevlevî eserlerinden bir kısmını vakt-i hayatında kendisi neşretmiş bir kısmı ise yazma halinde kalmıştır. Eserlerinin bir kısmı şunlardır: *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlânâ*,²³ *Cengiz ve Hülagu Mezalimi*,²⁴ *Kafkas Mücahidi Şeyh Şamil'in Gazavatı*,²⁵ *Ahmed Paşa Divanı'nın Nesre Çevrilişi*,²⁶ *Asr-ı Saadet Müslümanlarının Medeniyete Hizmetleri*,²⁷ *Âşık Çelebi Tezkiresi ve Şair Zâtî*,²⁸ *Bâkî'ye Dair*,²⁹ *Fuzûlî'ye Dair*,³⁰ *Edebiyat Lügatı*, *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemesi Hatıraları*,³¹ *Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkal-i*

¹⁹ Can, "Yenikapı Mevlevihanesinin En Son Mesnevihanı Tahirü'l-Mevlevî", 100.

²⁰ Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevî*, 59.

²¹ Aynı devirde benzer bir hayat hikâyesi için bkz. Erhan Salih Fidan, *Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Âlimin Serencâmı: Ahmed Mikdâd Efendi* (İstanbul: DBY Yayınevi, 2021).

²² Tâhirülmevlevî, *Şerh-i Mesnevî*.

²³ Tâhirülmevlevî, *Mir'at-ı Hazreti Mevlana* (İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1315).

²⁴ Tahirülmevlevî, *Cengiz ve Hülagu mezalimi*. (İstanbul: Sebîlürreşâd Kütüphanesi, 1322).

²⁵ Muhammed Tahir Karakhi, *Kafkas mücahidi İmam Şamil'in Gazavatı*, çev. Tâhirülmevlevî (İstanbul: Gözde Kitaplar Yayınevi, 1987).

²⁶ Tezen Zehra, *Ahmet Paşa Divânı'nın Tâhirü'l-Mevlevî tarafından nesre çevirisinin Latin harflerine aktarımı* (Aksaray: Aksaray Üniversitesi, 2019).

²⁷ Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın medeniyete hizmetleri* (İstanbul: Bahar Yayınevi, 1974).

²⁸ Tâhirülmevlevî, *Âşık Çelebi Tezkiresi ve Şair Zâtî* (Süleymaniye Kütüphanesi, F.S. Türkmen, 150).

²⁹ Tahirülmevlevî, *Bakî'ye Dair* (İstanbul: Aydınlik Basımevi, 1938).

³⁰ Tahirülmevlevî, *Fuzûlî'ye Dair* (İstanbul: Selanik Basımevi, 1936).

³¹ Boşdurmaz, *Matbuat alemindeki hayatım ve istiklal mahkemeleri*.

Nazm,³² *Edebi Mektuplar*,³³ *Çilehane Mektupları*,³⁴ *Mevlevi Çilesi*,³⁵ *Hz. Peygamber ve Zamanı*³⁶ gibi yüz civarındaki eseri ile Tâhirülmevlevî eşine az rastlanır dinamikliğe ve enerjiye sahip bir müelliftir.

Yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde Tâhirülmevlevî'nin hak ettiği ilgiyi görmeye başladığını söyleyemeyiz. Maalesef henüz onun hakkında yapılmış bir doktora tezine sahip değiliz. On civarında yüksek lisans tezi söz konusu ve bunların çoğu son on yılda yapılan çalışmalar. Bu tezlerin Tâhirülmevlevî'nin tasavvufî yönü,³⁷ İslam tarihçiliği,³⁸ divan edebiyatına dair bazı yayınları³⁹ yüksek lisans tezi olarak hazırlandığını görmekteyiz. Bunların dışında gerek matbu olarak basılan gerekse son yıllarda yapılan bazı yayınların Tâhirülmevlevî'nin eserlerini umumun istifadesine sunma bakımından yeterli düzeyde olmasa dahi bir boşluğu doldurduğunu söyleyebiliriz.

Tâhirülmevlevî'nin elimizde üç ayrı Türkçe divanı bulunmaktadır.⁴⁰ Bunlardan ilki *Divançe-i Tâhir*⁴¹ adıyla neşredilen küçük bir divandır. İkincisi İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Türkçe Yazmalar arasında TY-9387 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Tâhirülmevlevî'nin en hacimli divanı budur. Vefatından sekiz ay önce kendi eliyle kütüphaneye hediye etmiştir.⁴² Divançede yer alan şiirlerin büyük bir çoğunluğu burada da yer almıştır. Klasik bir divan tertibine uyan ve uymayan bazı hususiyetleri olan bu nüsha 232 varaktan oluşmaktadır. Tâhirülmevlevî geleneğe uyarak divanına Tevhid, münâcât ve na'tlar ile başlamıştır. Bu yönüyle tasavvufi kimliğini hissettirmektedir. Gazeller 56-155. sayfalar arasında müstakil bir bölümde elif ba sırasına göre dizilmiştir. Gazellerin ardından rubailer yer almakta. 14 sayfa devam eden rubailerden sonra ise Muhammesât bölümü gelir. Burada Tâhirülmevlevî'nin tahmisleri yer

³² Baran Yılmaz, *Tahirü'l-Mevlevî'nin Tedrisat-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkal-i Nazm'ı* (Aksaray: Aksaray Üniversitesi, 2016).

³³ Tâhirülmevlevî, *Edebi mektuplar : divan edebiyatının bazı beyitlerinin izahına dair* (Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., 1995).

³⁴ Tâhirülmevlevî, *Çilehane mektupları : Tahir'ül Mevlevî'nin Mevlevi Çilesi hatırat ve tahassüsâtını havi olarak Ahmet Remzi Dede'ye mektuplar*. (Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., 1995).

³⁵ Tahir Olgun, *Mevlevi çilesi*. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008).

³⁶ Tâhirülmevlevî, *Hazret-i Peygamber ve zamanı*. (İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1339).

³⁷ Nevruz Ayşe, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin hayatı, eserleri ve Mesnevî şerhi bağlamında tasavvufî görüşleri* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2022); Acar Rahime, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin Mesnevî Şerhi'nde (1-6. C.) hadisler, Hz. Muhammed (S.A.V.) ve dört halife* (Konya: Selçuk Üniversitesi, 2020); Harmancı Büşra, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin Şerh-i Mesnevî'sinde (7-12. C.) hadisler, Hz. Muhammed (S.A.V.) ve dört halife* (Konya: Selçuk Üniversitesi, 2021); İpek Nimet, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin Kudemâ-yı Mevleviyye adlı eseri (İnceleme-metin)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2017); Can Uğur, *Tâhirü'l-Mevlevî tercüme-i Münâcât-ı Hazret-i Mevlana (İnceleme-transkripsiyonlu metin)* (Erzincan: Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi, 2019).

³⁸ Göksal Ömer, *Tahirü'l-Mevlevî ve İslam tarihçiliği* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2017).

³⁹ Biner Fuat, *Tahirü'l-Mevlevî'nin ders notları Türk edebiyatı tarihine dair hülasalar* (İstanbul: Fatih Üniversitesi, 2008); Taşan Cüneyt, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Sünbülzâde Vehbi'nin Tannâne ve Tayyâre kasideleri" adlı eseri (inceleme-metin)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2018); Yılmaz, *Tahirü'l-Mevlevî'nin Tedrisat-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkal-i Nazm'ı*; Zehra, *Ahmet Paşa Divânı'nın Tâhirü'l-Mevlevî tarafından nesre çevirisinin Latin harflerine aktarımı*.

⁴⁰ Mehmet Atalay, "Tâhirü'l-Mevlevî ve Şiiri", *Doğu Araştırmaları: Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1 (Ocak 2008), 75-88.

⁴¹ Tahir, *Divançe-i Tahir*.

⁴² Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevî*, 70.

almaktadır. 188-193. sayfalar arasında şarkılar vardır. 194-248. sayfalarda tarihler yer almaktadır. Mesneviler, kıt'alar, hicivler ile hezeliyyât ve hicviyyât bölümleri ile divan son bulur. Divanda gazellerin tasnifi ve kullanılan terminoloji divan edebiyatı hususiyetleri arz etmekle birlikte, Tâhirülmevlevî'nin "heceyle gazel" başlığı attığı şiirler de söz konusudur ki gelenekte bunun örneği mevcut değildir.

Tâhirülmevlevî'nin üçüncü divanı ise Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen 72, 78 ve 83 numaralarda olmak üzere üç nüsha halinde kayıtlıdır. İkinci divana göre bu divanın hacmi daha azdır. Tâhirülmevlevî'nin 1945 yılından sonra yazdığı şiirler bu divan içerisinde yer almaktadır. Kaside, gazel, mesnevi gibi beyit esasına bağlı nazım şekilleri ile bend esasına dayalı rubai, muhammes gibi nazım türleri Tâhirülmevlevî'nin divanlarında kendini göstermektedir. Klasik şiirin bütün nazım şekillerinin kullanımı yanında halk şiirine özgü bir form olan koşma da Tâhirülmevlevî'nin divanlarında göze çarpar. Divanlardaki nazım şekilleri ve kullanım sıklığı ayrı ve geniş bir mefhum olması hasebiyle bu konuyu başka bir çalışma konusu olması üzere yeni araştırmacılara bırakmak istiyoruz.

Tâhirülmevlevî divanlarının henüz umumun istifade edebileceği bir düzeyde yayımının yapıldığını söyleyemeyiz. Hala bilimsel bir çalışma yapmak için divanların yazma hallerini görmek mecburiyeti vardır. Zira ulaşılabılır bir divan neşrinden şu an için bahsedemiyoruz. Bu divanların tarihi seyir içerisinde titiz bir doktora çalışmasını hak ettiği kanaatindeyiz. Zira Tâhirülmevlevî yazdığı pek çok şiirin sonuna şiiri yazdığı tarihi günü gününe eklemiştir. Edebiyat tarihimizde şiirlerin yazıldığı tarihin veya günün kaydedildiği divan pek söz konusu değildir. Bu tarihler bize Tâhirülmevlevî'nin toplumsal olaylara nasıl tepki verdiğini, içerisinde yaşadığı dünyayı sosyolojik açıdan nasıl değerlendirdiğini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Örneğin "ezan-ı Muhammedinin lisan-ı Kur'an ile okunması üzerine" başlığını taşıyan şiire Tâhirülmevlevî 1 Ramazan 1369 tarihini kaydetmiştir.⁴³ Ezan yasağına karşı bu mevlevî şairinin görüşleri ve yasağın toplumda nasıl bir intiba uyandırdığı bu şiirin satır aralarında kendini göstermektedir.

3. Tâhirülmevlevî Divanlarında Dinî Edebî Türler

Tâhirülmevlevî'nin edebi yönünü kavramak, Türk edebiyatı içerisindeki konumunu doğru ve yeterli düzeyde tespit edebilmek için elde etmemiz gereken bilgilerden birisi divanlarında kullandığı türler ve bunların muhteva özellikleridir. Zira bir şairin düşünce dünyası, değerler manzumesi, âleme bakış açısı şiirde tercih ettiği türe ve bu tür içerisinde çizdiği kurguya yansımaktadır. Çalışmamızda esas anlamda üzerinde durmak istediğimiz konu da burasıdır. Klasik divan-ı ilahiyat tertibine uyarak ilk önce Tâhirülmevlevî'nin tevhid şiirlerini, ardından münâcât, na't, mevlid, miraciye ve diğer dinî edebî türleri altı başlıklar halinde irdeleyeceğiz.

⁴³ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî II* (F.S. Türkmen, 83), 74.

3. 1. Tevhid

Türk edebiyatında Cenab-ı Hakk'ın varlığını, birliğini, tekliğini, kudretini, yüceliğini anlatan edebi türlere tevhid adı verilmektedir.⁴⁴ Divan-ı ilahiyatlarda genellikle divanın ilk şiirleri tevhidlerden oluşur. Bu bir gelenek olarak Türk edebiyatına yerleşmiştir. Tâhirülmevlevî de bu geleneğin bir takipçisi olarak divanına tevhid ile başlamıştır. İlahiyât başlığı ile başlayan divanın ilk şiiri Farsça bir tevhid örneğidir:

Be-nâm-ı hudâ vü bi-hamd-i hudâ⁴⁵

Allah'a hamd ederek şiirine başlayan Tâhirülmevlevî hemen arka sayfada "tehlîl" başlığını verdiği dokuz beyitlik bir tevhid örneğini sayfanın derkenarına kaydetmiştir. Örnek olması bakımından ilk beyit şöyledir:

Zikr-i Hak lâ ilâhe illallah
Şirki yak lâ ilâhe illallah⁴⁶

Lâ ilâhe illallah redifli tevhidler, Türk tasavvuf edebiyatı içerisinde hayli yaygındır. Pek çok divanda onlarca örneği görülebilir. Tâhirülmevlevî iki divanında da bu tarza yer vermiştir. Üçüncü divanında 1946 yılı mart ayında yazdığı bir tevhid şiiri şöyledir:

Minârelerde nidâ lâ ilâhe illallah
Ufuklar üzre sadâ lâ ilâhe illallah⁴⁷

Bu şiirler Tâhirülmevlevî'nin geleneğin izinde bir şair olduğunu gösterir mahiyettedir. Örnek olması bakımından Aziz Mahmud Hüdâyî'nin bir tevhidini kaydediyoruz:

Gelin diyelim şevk ile lâ ilâhe illallah
Aşk ile sıdk u zevk ile lâ ilâhe illallah⁴⁸

Hüdâyî Efendi'nin tevhidi ile Tâhirülmevlevî'nin tevhidleri arasında şekil ve mefhum açısından müştereklik söz konusudur. Bu müşterek durumu yakalayabileceğimiz daha pek çok mutasavvıf şair vardır ama konuyu dağıtmamak adına bir örnekle yetinmek istiyoruz.

Tâhirülmevlevî bir başka tevhidinde ise âlemde mevcut her şeyin/eşyanın Allah'ı tesbih ettiğini anlatmaktadır:

Bir yaz gecesi cihân uyurken
Azm etdi gönül kenâr-ı bahre

⁴⁴ M. İsmet Uzun, "Tevhid", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012); Mustafa İsen - Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Tevhidler* (Ankara: TDV Yayınları, 2011); Neclâ Pekolcay, "İslâmî Türk Edebiyatında Tevhid, Münâcât ve Na'tler", *İslâm Medeniyeti Mecmuası (İslâm Medeniyeti)* 11/15 (1968), 14-15.

⁴⁵ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 1.

⁴⁶ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 14.

⁴⁷ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî II* (F.S. Türkmen, 83), 21.

⁴⁸ Ziver Tezeren, *Aziz Mahmud Hüdâyî Divanı II* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1985), 18.

Oldu bana bir hacir neşimen
Koydum başımı dü dest-i fikre

Fehm etdim o dem ki cümle eşyâ
Tevhîd ediyor o pâdişâhı ,
Kalbim dahi oldu böyle gûyâ:
Lâ Rabbe sivâke yâ ilâhî⁴⁹

Hadîd sûresi 1. ve İsrâ sûresi 44. ayette bildirildiğine göre gökte ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir. Tâhirülmevlevî'nin bu şiirde bahsettiği mefhum ayet-i kerimelerden hareketle bir anlam dünyasına bürünmektedir. Allah'ın vahdaniyeti eşyanın şahitliği ile delillendirilmiş ve bu bakış açısı ile Türk İslam edebiyatı sahasında yazılagelen tevhidlerle bir uyum yakalanmıştır. Tâhirülmevlevî'nin hem divanına tevhidle başlaması hem de yazdığı tevhidlerin muhtevaları göz önüne alındığında onun geleneği yakinen takip ettiği ve geleneği yaşatan bir şair olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır.

3. 2. Münâcât

Necv kökünden gelen münâcât kelimesi, köken itibarı ile kulağa fısıldamak, gizli konuşma, alçak sesle konuşma gibi anlamlara gelir. Bir edebiyat terimi olarak ise kulun aczini, hatasını veya kusurunu itiraf ederek Cenab-ı Allah'a yakarması ve O'ndan edeple af dilemesine denir.⁵⁰ Türk İslam edebiyatının vazgeçilmez türleri arasındadır. Hemen her şair divan veya mesnevisine ilk veya ikinci şiir olarak bir veya birkaç münâcât eklemiştir. Bunun bir gelenek olduğunu ise yukarıda ifade etmiştir. Nesir kitaplarındaki besmele-hamdele-salvele sıralaması şiirde tevhid-münâcât-na't olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵¹ Bu gelenek şairin bir anlamda kimlik ifadesi ve dünya görüşünün sergilendiği bir yerdir. Dahası insanın Allah, âlem ve peygamber efendimizle olan ilişki ve sınırlarını belirleyen, bu ilişkiyi anlamlandıran, tarif eden bir yönü de vardır. Bu bakımdan Türk İslam edebiyatında münâcâtlar çoğunlukla kaynağını Kur'an-ı Kerîm⁵² ve hadis-i şeriflerden almaktadır. Kaynaklarda tarif edilen ıstılahın anlamı dahi A'raf sûresi 205. ayetten mülhemdir. Ayette yaratıcı kuluna dua etmesini, kendisini anmasını emr ederken bu anmanın nasıllığını da izah ediyor: “*Rabbini içinden yalvararak, korkarak, yüksek olmayan hafif bir sesle sabah akşam an.*” Ayet-i kerimenin bu tarifi edebiyatımızdaki münâcâtları ihata eden, onlara bir sınır ve tarz belirleyen bir hususiyet taşımaktadır.

Tâhirülmevlevî de geleneğe uyarak divanlarında münâcâtlara sık yer vermiş, tevhidlerden hemen sonra münâcâtlarını kaydetmiştir. Bazı şiirleri tam anlamıyla geleneğin bir tezahürüdür:

⁴⁹ Tâhirülmevlevî, *Divân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 239.

⁵⁰ Muhsin Macit, “Münacat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006); Abdulhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münacat* (Ankara: TDV Yayınları, 2011); Âlim Yıldız, “İslami Türk Edebiyatında Münacat: Sultan Şairler Örneği”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, (2015), 103-111; Seydi Kiraz - Mustafa Ramazan Yüksel, “Derviş Ahmed Gurbî'nin Yeni Bir Eseri: Risâle-i Münâcât”, *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi* VII/14 (2021), 16-38.

⁵¹ Macit, “Münacat”; Yıldız, “İslami Türk Edebiyatında Münacat: Sultan Şairler Örneği”.

⁵² Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar* (Erzurum: Fenomen, 2007).

Dilden güneş jengini dūr eyle ilâhî
Mir'ât-ı tecellî-i gafûr eyle ilâhî⁵³

11 beyitten meydana gelen bu münâcâtta Tâhirülmevlevî gönlündeki günah lekelerinin başışlanma tecellisinin aynası olmak suretiyle giderilmesini dilemektedir. Yine bir başka münâcâtında ise geleneğin bir devamı olarak aciziyetini ifade etmektedir:

Kalır îfâ-yı şükründe dehen âciz zebân âciz
Sana hamd etmede Rabbim suhan âciz beyân âciz⁵⁴

Altı beyitten mürekkep bu münâcâtta da Tâhirülmevlevî'nin acizliğini itiraf ettiğini görmekteyiz. Fakat buradaki acizliğin başka bir hususiyeti vardır. Mutlak kudret karşısında kulun hamd ve şükürden aciz kalması Tâhirülmevlevî'nin esas anlamda üzerinde durduğu konudur. Mukayyet ve mahdud olanın mutlak olanı ihâtâ edip idrâk edemeyeceği bir gerçektir. Dolayısıyla kulun içerisinde yaşadığı âlemde sahip olduğu donanımla her anlamda mutlak olan yaratıcıyı tam anlamıyla idrak edebilmesinin imkânı söz konusu olmayacaktır. Bu kertede insana düşen hamd ve şükür konusunda acizliğini itiraf etmektir. Tâhirülmevlevî de bu yolu tercih ederek geleneğin bir temsilcisi olduğunu işaret etmiştir. Zira kendisi gibi bir Mevlevî olan Şeyh Galib'in (ö. 1799) de meşhur mesnevisi *Hüsn ü Aşk*'in ilk beyiti aynı çerçevede kaleme alınmıştır:

Hamd âna ki kıldı halka rahmet
Tahmîdde acze verdi ruhsat⁵⁵

Galib Dede Allah'a kendisine hamd etme noktasında acizliğe ruhsat verdiği için hamd ediyor. Devamındaki beyitlerde ise eğer bu ruhsat olmasaydı kulun içerisine düşeceği müşkül durum izah edilmekte. Tâhirülmevlevî'nin söylediği ile Şeyh Galib'in söylediği arasında tematik açıdan hiçbir fark yoktur. Bu durum edebiyatımızın bir devamlılık içerisinde olduğunu ve belli konuların hemen her şair tarafından işlendiğini göstermektedir. Dolayısıyla edebiyatı bir bütün olarak incelemek ve tarihe çizdiğimiz sınırları şairlerin bilmediğini kabul ederek değerlendirmek fayda sağlayacaktır kanaatindeyiz.

Tâhirülmevlevî'nin divanlarında geleneksel tarzda münâcâtları olduğu gibi toplumsal olaylar karşısında yazdığı yakarışları da mevcuttur ki bize göre Tâhirülmevlevî'nin münâcâtlarındaki özgün ve dikkate şayan taraf burasıdır. Bu minvaldeki bir münâcât "Harb-i umumi mutarekesinde" başlığını taşımaktadır. Dört dörtlükten müteşekkil olan bu şiirin ilk dörtlüğü şöyledir:

Acı yâ Râb şu Müslüman iline
Anı virme felaketin yeline

⁵³ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 1.

⁵⁴ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî II* (F.S. Türkmen, 83), 5.

⁵⁵ Muhammed Nur Doğan, *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk* (İstanbul: Yelkenli Yayınevi, 2015), 20.

Gerçi batmış zemini kan seline
Büsbütün atma bâri yâd eline⁵⁶

Devamındaki dörtlüklerde de benzer duyguların hakim olduğu bu dua şiirinde Tâhirülmevlevî klasiğin dışına çıkarak kısık sesle kendi aczini ve günahını itiraf ederek af dileme yerine yüksek sesle toplumun selameti için dua etmektedir. Bu şiirde şairin kendisi yoktur. Oysa münâcâtlarda hakim duygu şairin öz pişmanlığıdır. Fakat Tâhirülmevlevî, Allah'tan Müslüman yurduna acımasını, orada yaşayan insanları felaket yeline savurmamasını, yaşadıkları topraklar kan seline batmış olsa bile yad ellere düşürmemesini dileyerek bir münâcât örneği ortaya koymuştur. Yine aynı çerçevede nazmettiği bir diğer münâcâtı da şöyledir:

Kapladı halkı gümân yâ Rabbi
Gözleri sardı dumân yâ Rabbi
Azdı ebnâ-yı zaman yâ Rabbi
Hâlin encâmı yamân yâ Rabbi
Rahmet eyle amân yâ Rabbi⁵⁷

Sekiz bendden oluşan bu münâcâtta da Tâhirülmevlevî'nin milletine dua ettiğini gözlemliyoruz. Aynı zamanda toplumsal tespitleri de yine satır aralarında okumak mümkündür. Halkın şüphe içerisinde kaldıkları, ortalığın toz duman olduğu, zamane çocuklarının yoldan çıktığını söyleyen Tâhirülmevlevî, durumun böyle devam etmesi halinde geleceğin karanlık olacağı uyarısında bulunarak Allah'a sığınmakta ve "aman yâ Rabbi" diyerek iltica etmektedir. Benzer bir münâcâtında da yine milleti için Allah'tan kurtuluş istediğini görüyoruz:

İlâhî Müslümanların görüb acıklı hâlini
İşit o kimsesizlerin tazarru'ât-ı bâlini⁵⁸

Dokuz dörtlükten oluşan bu münâcâtta Tâhirülmevlevî, Müslümanların acınacak hallere düştüğünü belirtmiş ve Allah'tan kullarının yakarışlarını işitmesini dilemiştir. Münâcât antolojileri⁵⁹ incelendiği zaman görülmektedir ki bu tarz yakarış örnekleri Türk edebiyatında çok yaygın değildir. Belki Tâhirülmevlevî ile yine bir Mevlevî dervişi olan Arif Nihat Asya'nın münâcâtları aynı düzlemde değerlendirilebilir:

Biz kısık sesleriz... minareleri
Sen ezansız bırakma Allah'ım
Müslümanlıkla yoğrulan yurdu
Müslümansız bırakma Allah'ım⁶⁰

⁵⁶ Tâhirülmevlevî, *Divân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 2.

⁵⁷ Tâhirülmevlevî, *Divân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 2.

⁵⁸ Tâhirülmevlevî, *Divân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 3.

⁵⁹ Cemal Kurnaz, *Münâcât Antolojisi* (Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 1992); Koçin, *Münacat*.

⁶⁰ Kurnaz, *Münâcât Antolojisi*, 39.

Arif Nihat Asya ile Tâhirülmevlevî'nin aynı tekkenin mensupları olarak toplumsal bakış açılarının da aynı olduğunu, bunun şiirlerine de yansıdığını ifade etmeliyiz. Dahası her iki şairin de bu şiirleri ile içerisinde yaşadıkları devre bir ayna tuttıklarını, o devrin mısralarla resmini çizdiklerini söyleyebiliriz. Zira her bir mısra, şairin içerisinde yaşadığı âleme baktığı pencereden gördüğü manzarayı, resmi tarif etmektedir. Tâhirülmevlevî'nin münâcâtlarında da hem geleneksel motifleri okumak hem de Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte yaşanan siyasi toplumsal olaylara ayna tutmak mümkündür. Zira toplumsal olaylar en doğru ve kesin biçimde sanatçıların tuttuğu aynalardan görülebilmektedir. Sanat erbabının bakış açısı anlık değil daha uzun soluklu değerlendirmeler sunmaktadır. Bu bakımdan Tâhirülmevlevî'nin münâcâtlarını şair-toplum ilişkisi bağlamında değerlendirmek gerekmektedir.

3.3. Na't

Kelime anlamı itibarı ile birisini övme, vasfetme ve methetme gibi anlamalara gelmektedir. Bir terim olarak Hz. Peygamber'i övmek, vasıflarını anlatmak, Resulullah'ı yüceltmek için yazılan şiirlere verilen addır. İlk olarak Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiş bir türdür.⁶¹ Türk edebiyatında örneği en fazla olan tür na'ttır. Edebiyat müktesebatımızı değerlendirdiğimizde binlerce na'tın varlığından bahsedebiliriz.⁶² Hatta dünya üzerinde Efendimize yazılan na'tların çoğunun Türkçe olduğu ve Anadolu coğrafyasında yazıldığı da vakiadır. Peygamber âşığı bir millet olarak belki Anadolu Müslümanlarını diğer dünya Müslümanlarından ayırt eden en belirgin özellik budur.

Na'tlar da tevhid ve münâcâtlar gibi divan veya mesnevilerde ikinci veya üçüncü sırada yer alan, besmele-hamdele-salvele üçlemesinde salvelenin karşılığı olan türdür. Divan veya mesnevi tertiplerinde na't yazmak bir zaruret olarak kabul edilmiştir.⁶³ Bu kabulün temelinde ise iki olgu vardır. Bunlardan birincisi Hz. Peygamber'e karşı duyulan aşırı sevgi, diğeri ise Hz. Peygamber'den şefaath talebidir. Bir Müslüman şairin Hz. Peygamber karşısında sevgisini izhar etmesi bir tercih değil zaruret olarak kabul edilmektedir. Bu zaruretin arka planında ise Ahzâb sûresi 6. ayette bildirilen "peygamber mü'minlere kendi canlarından daha evladır" ayeti saklıdır. Dolayısıyla peygamber sevgisi sıradan bir tercih değil bilakis vahyin işaret ettiği, sınırlarını ve ölçüsünü belirlediği bir durumdur. Şefaath talebi ise ölüm emri verilen Ka'b b. Züheyr'in *Kaside-i Bürde*⁶⁴ şiirine Efendimizin verdiği hediye sebep olmuştur.

Dört halife için yazılan na'tlar da söz konusudur. Bunlara genel olarak "Na't-ı Çâr Yâr" adı verilmiştir. Na't kelimesinin çoğulu nu'ût'tur. Na'tları besteleyip okuyanlara ise na't-gûy denilir.⁶⁵

⁶¹ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (İstanbul: Grafiker Yayınları, 2020), 216.

⁶² Emine Yeniterzi, "Na't", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006); Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't* (Ankara: TDV Yayınları, 1993); Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993).

⁶³ Yeniterzi, "Na't", 32/436.

⁶⁴ Kenan Demirayak, "Kasîdetü'l-Bürde", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001).

⁶⁵ Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 216.

Türk edebiyatında na'tî mahlasını alan şairlerin olduğu, sadece na'tlardan oluşan divanlar da söz konusudur.⁶⁶

Tâhirülmevlevî de gelenek içerisinde bir şair olarak otuz civarında na't yazmıştır. Efendimize olan hasretini, özlemine, iştiağını, sevgisini, aşkını, bağlılığını bu na'tlar ile dile getirmiştir. Sayı itibarı ile ortalama bir şairden fazla na't yazan Tâhirülmevlevî'nin ismi ise na't çalışmalarında yer almamaktadır.⁶⁷ Hatta Tanzimat Edebiyatı'ndan günümüze kadar uzanmış na't zincirinin halkalarını tespit eden Emine Yeniterzi, tespit ettiği isimlerin arasına Tâhirülmevlevî'yi dahil etmemiştir.⁶⁸ Bu durumun temelinde ise Tâhirülmevlevî'nin divanlarının hala ulaşılabilir olmaması saklıdır. Yoksa cumhuriyet devrinde otuz kadar na't yazan bir şairin bu halkaya dahil edilmemesi ihtimal dahilinde değildir.

Tâhirülmevlevî na'tlarını tevhid ve münâcâtlardan sonra nu'ût-ı şerîf başlığında bir bölümde toplamıştır. Fakat sonradan yazdığı divanındaki na'tlar muhtelif sayfalaradadır. Geleneğin içerisinde yetişen bir şair olarak yazdığı na'tların birinde nur-ı Muhammedî algısından bahsetmekte ve bu nurun kendisini mest ettiğini ve bu sarhoşluğun ezelden beri aşk derecesinde devam ettiğini söyler:

Mest etdi beni nûr-ı tecellâ-yı Muhammed
Oldum ezelf âşık-ı şeydâ-yı Muhammed⁶⁹

Başka bir na't-ı şerifte ise Hz. Peygamberin alınının ilahi nurun kaynağı olduğu ve yine Efendimizin ağzının ise sonsuzluk suyunun kaynağı olduğu vurgulanarak çeşitli benzetme ve sanatlarla Efendimiz övülmüştür.

Cebînin matla-ı nûr-ı Hudâdır yâ Resulallah
Femin serçeşme-i âb-ı bekâdır yâ Resulallah

Tevcihgâh-ı kurb-ı kâbe kavseyni hakikatde
Hilâl ebruların kible-nümâdır yâ Resulallah⁷⁰

Kâbe kavseyn lafzı Necm sûresi dokuzuncu ayette geçmekte ve "iki yay arası kadar" gibi manalar verilmektedir. Burada bahsedilen iki yayın uç uca konarak elde edilen bir mesafe mi yoksa yayların üst üste konularak elde ettiği yakınlık ve güç mü olduğuna dair muhtelif görüşler vardır fakat bizim konumuz nihayî kertede Efendimiz aleyhisselamın Cenab-ı Hakk'a yakınlığı ile ilintili olduğu için ihtilaflar üzerinde durmak istemiyoruz. Her iki görüşte de hiç bir beşerin elde edemeyeceği bir yakınlık yani kurbiyyet söz konusudur. Tâhirülmevlevî de bu beytinde kaşın kavis, yay gibi olması dolayısıyla bir sanat icra ederek esas anlamda kâbe kavseyn yakınlığının Resulullah'ın kibleyi gösteren hilal kaşlarında olduğunu söyler. Kaşın hilal diye tarifi de ayrıca

⁶⁶ Alper Ay, "Türk Şiirinin Ufku: Hz. Peygamber", *Siyer Araştırmaları Dergisi* 13 (2022), 89-110.

⁶⁷ Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*; Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)*.

⁶⁸ Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)*, 16.

⁶⁹ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 13.

⁷⁰ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 14.

önemlidir zira kavsi ve iki kaşın yan yan olması ayete bir atıf olarak değerlendirilmelidir. Efendimizin hilal kaşları kibleyi göstermekte ve gerçek anlamda kâbe kavseyn'den haber vermektedir. Cenab-ı Hakk'a yakın olmak isteyenlerin yöneleceği yön Efendimizdir.

Bir başka na't'ın da ise Tâhirülmevlevî pek ârifâne ve şârinâne bir benzetme ile Resulullah'ı övmüştür:

Murg-ı sidre şûle-i dilhânemin pervânesi
Çünkü sînem nûr-ı aşk-ı Ahmedî'nin lânesidir⁷¹

Bu beyitte Tâhirülmevlevî, sidrenin kuşu gönül hanemde yanan mumun kıvılcımına pervane olmaktadır, onun etrafında dönmektedir zira Allah Resulü'nün aşkının nuru sinemde konaklamaktadır, o nurun evi sinemdir diyerek latif bir mana ile veciz bir benzetme yapmıştır.

Bir başka na'tında ise Tâhirülmevlevî Hz. Peygamber'in ayrılığında dolayı çektiği ıstırapı dile getirmektedir:

Gönül kim beytü'l-ahzân-ı firâkın yâ Resulallah⁷²

Beytülahzan, hüznler evi, keder otağı gibi manalara gelmektedir. Hz. Yakub'un oğlu Hz. Yusuf'u kaybettiği zaman inşa edip içinde "ah Yusufum ah" diye ağlayıp inlediği, feryad ettiği evdir. Ayrılık acısından dolayı ağlayıp inlemenin sembolü bu evdir.⁷³ Tâhirülmevlevî de bu benzetmeden yararlanarak Hz. Peygamberden ayrı zaman ve mekanda oluşunu gönlünü beytülahzana benzeterek yapmaktadır.

Tâhirülmevlevî yazdığı na'tlarda sadece beyit formunu kullanmamış, diğer nazım şekillerine de yer vermiştir. Muhammes nazım şekli ile yazdığı bir na'tında Efendimizin alemlere rahmet olarak gönderildiğini⁷⁴ sanatlı bir biçimde söylemiştir.

Cebîn-i enverin mir'ât-ı vahdet yâ Resulallah
Dilin gencine-i gayb-ı hüviyyet yâ Resulallah
Kudûmun âyet-i büşra-yı rahmet yâ Resulallah
Vücûdun mushaf-ı pâk-ı hidâyet yâ Resulallah
Senin mahiyyetin haktan ibâret yâ Resulallah⁷⁵

Tâhirülmevlevî'nin son tertip ettiği divanındaki na'tları da genel olarak benzer muhtevaya sahiptir ama bir na't vardır ki Tâhirülmevlevî'nin diğer na'tlarından çok farklıdır:

Ey ulu Tanrı'nın yüce yalvacı
Ayağın tozudur başların tacı

⁷¹ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 16.

⁷² Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 21.

⁷³ M. İsmet Uzun, "Beytülahzân", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992).

⁷⁴ El-Enbiyâ 21/107.

⁷⁵ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 19.

Kulun olmasın diler gönülden
Bilenler, erenler hocayla hacı⁷⁶

Bu na'tta Tâhirülmevlevî hem Tanrı kavramını hem de peygamber yerine yalvaç kavramını tercih etmiştir. Bu tercihin arka planında belki devrin edebi akımları, milli edebiyat vs. söz konusu olabilir. Tâhirülmevlevî'nin divanında birkaç örneği olan "heceyle gazel" başlığında gazelin mevcudiyeti de vakidir. Dolayısıyla Tâhirülmevlevî edebi akımlara kayıtsız kalmamış, kendi kimliğini koruyarak yeniliklere açık bir dil kullanmıştır. Zira Tanrı ve yalvaç kelimelerini kullanmakla beraber yine Efendimiz ayağının tozunun baş tacı olduğunu ifade etmektedir.

3.3.1. Na't-ı Çâr Yâr

Na'tlar üzerine yapılan çalışmalar incelendiği zaman dört halife için de na'tlar yazıldığı görülmektedir. Hoca Ahmed Yesevî'nin dört halife için birer hikmet yazmasıyla başlayan bu gelenek yüzyıllar boyunca varlığını koruyarak Tâhirülmevlevî'ye kadar gelmiştir. Genellikle mesnevilerin sebab-i telif kısımlarından önce tevhid, münâcât ve na'tlardan sonra yazılan medhi çehâr yâr-ı güzîn başlığını taşıyan medhiyeler göze çarpar. Ama divan-ı ilahiyatlarda dört halife övgüsü mesnevilerde olduğu gibi müstakilen ve her bir eserde ele alınmamıştır. Bu bakımdan divanlar içerisinde türüne az rastlanan bir durumdur dört halife övgüsü. Tâhirülmevlevî ise bu konuyla ilgili müstakil bir şiir yazarak alan içerisinde geleneğe olan yaklaşımını ve dört halifeye olan tutumunu izhar etmiştir. Örneğinin azlığı sebebi ile bu şiirin tamamını buraya kaydetmek istiyoruz:

Na't-ı Çâr Yâr

Bana ma'bûd-ı ferd Allahu Ekber
Tevcihgeh-i rûhumdur peyember
Lisân-ı hâlisim her lahza söyler
Ki dîne çâr erkân-ı musadder
Ebu Bekr ü 'Ömer, 'Osmân u Hayder

Vücûdu bu zevât-ı bihterînin
Medâr-ı fahridir ehl-i yakînin
Gören gözler bilir: mihrâb-ı dinin
Bu dört şem'aya olmuş münevver
Ebu Bekr ü 'Ömer, 'Osmân u Hayder

Sahâbe, encüm-i çarh-ı Hudâdır
Şem-i zulmetde yenbû'-ı ziyâdır
Velî fark-ı tenevvür rûşenâdır
Semâ-yı i'tilâya şems-i enver
Ebu Bekr ü 'Ömer, 'Osmân u Hayder

⁷⁶ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî II* (F.S. Türkmen, 83), 1.

Bu dört kandil-i nûrun inşi'âi
 Nebî mişkâtının aks-i şu'âi
 O menba'da bulur da iltimâ'ı
 Sabâhu'l-hayr isti'dâda hâver
 Ebu Bekr ü 'Ömer, 'Osmân u Hayder

Bu dört zâtın makâmı pek büyükdür
 Bunu derk itmeyen gayet küçükdür
 Sözü erbâb-ı tuğyânın çürükdür
 Nigâh-ı ehl-i hakda kadri bir ter
 Ebu Bekr ü 'Ömer, 'Osmân u Hayder

Bi-hamdillah ki Tâhir, Mevlevîyem
 Ebu Bekr oğlunun bir peyreviyem
 Füyûz-ı Mesnevî'yi muhtevîyem
 Benim fikrimce fikre hayret-âver
 Ebu Bekr ü 'Ömer, 'Osmân u Hayder⁷⁷

Bu na'ttan sonra Tâhirülmevlevî, Hz. Ali için iki na't daha yazmıştır. Bunun ardından ise yine örneği az olan bir Hz. Fatma na'tı yer alır. Türk İslam edebiyatında müstakil Hz. Fatma şiiri olan divan sayısı on civarındadır. Konuyla ilgili yapılan doktora tezinde “Hz. Fatıma için yazılan müstakil şiirler” başlığında on şair sıralanmıştır ve bu şairler arasında Tâhirülmevlevî yoktur.⁷⁸ Tâhirülmevlevî'nin bir gazetede yazdığı yazıyı dikkate alan araştırmacının divandaki müstakil şiiri görmemesi araştırmacı ile ilgili değil divanın neşrinin yapılmaması ile ilgili problemdir. Hz. Hüseyin için de iki na't ve bir mersiye/maktel yazan Tâhirülmevlevî, bu sahada dengine az rastlanır bir zenginliğe sahiptir. Hz. Hüseyin'in şehadeti için yazdığı maktel ise Kazım Paşa'nın⁷⁹ meşhur şiiri ile aynı tarzdadır:

Ehl-i velâ ezelden kâil olub “belâ”ya
 Kesb etdi i'tilâyı sabr eyleyüb cefâyâ
 Oldu bu yol güzergâh evlâd-ı Mustafâ'ya
 Girdi Hüseyin-i mazlum vâdi-i ibtilâyâ
 Evlâd u âli bir bir gitdi reh-i bekâyâ
 Kaldı yegâne hayfâ meydânda ennihâyâ
 Cism-i latîfi düşdü sahrâ-yı Kerbelâyâ
 Rûh-ı şerîfi uçdu tâ 'arş-ı kibriyâyâ⁸⁰

⁷⁷ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 35.

⁷⁸ Atilla Gökdemir, *Türk İslam Edebiyatı'nda Hz. Fatıma* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019).

⁷⁹ M. İsmet Uzun, “Kazım Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022).

⁸⁰ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 38.

Tâhirülmevlevî'nin Kazım Paşa'nı şiirinden etkilendiğini aşağıdaki meşhur örnek göstermektedir.

Düştü Hüseyin atından sahrâ-yı Kerbelâya
Cibril var haber ver sultân-ı enbiyâya⁸¹

Kazım Paşa'nın bu döner mısraları Tâhirülmevlevî'nin şiirinin döner mısralarında kendini göstermektedir. Dahası her iki şiir de aynı bend esasına sahiptir ve bend sayıları da aynıdır. Tâhirülmevlevî bu şiirden sonra Hz. Hüseyin'in şehadeti için iki şiir daha yazmıştır. Divanda arka arkaya kayıtlıdır. Bu şiirlerden "Şehîd-i Kerbelâ" başlığını taşıyan şiirin ilk dörtlüğü şöyledir.

Ey serîr-i ibtilâya şâh bî-efser Hüseyin
Ser-fedâyân-ı tarîk-i kurbete server Hüseyin
Böyle yâd eyler seni kalb-i elem-perver Hüseyin
Necl-i Zehrâ şibl-i Hayder sıbt-ı Peygamber Hüseyin⁸²

3. 4. Mi'râciyye

Hz. Peygamber'in mi'râc mucizesini anlatan edebi metinlere verilen addır.⁸³ Türk edebiyatında örneği fazla olan bir edebi türdür. Son yıllarda yaptığı bir çalışmada merhum Mehmet Arslan, Türk edebiyatında yazılan bütün manzum mi'râciyyeleri bir araya getirmiştir.⁸⁴ İki ciltten oluşan bu hacimli eserde divanlarda, mesnevilerde veya müstakilen yazılan bütün mi'râciyye veya mi'râc-nâmeler bir araya getirilmiştir. İçerisinde müstakil mi'râciyye ihtiva eden divan sayısı bu çalışmaya göre 105 olarak tespit edilmiştir. Fakat Tâhirülmevlevî'nin ismi listede mevcut değildir. Tâhirülmevlevî'nin mi'râciyyesi divanın neşrinin yapılmaması dolayısıyla gözden kaçmış olmalıdır. Bu durum edebiyat araştırmaları için bir kayıptır. 35 beyitten meydana gelen bu şiirin örnek olması bakımından birkaç beyti şöyledir:

Ey leyl-i muazzez u muallâ
Ey cilve-nümâ-yı sırr-ı *isrâ*

Ey bahr-i fütûh u feyz-i emvâc
Ey leyle-i iltifât-ı mi'râc

Ey ân-ı mukaddes ü mümecced
Sensin dem-i kurbet-i Muhammed⁸⁵

⁸¹ İskender Pala, *Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi* (İstanbul: Kapı Yayınları, ts.), 207.

⁸² Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 39.

⁸³ M. İsmet Uzun, "Mi'râciyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020); Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 188.

⁸⁴ Mehmet Arslan, *Manzum Mi'râc-nâme ve Mi'râciyyeler* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2019).

⁸⁵ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 25.

3. 5. Mevlid veya Leyle-i Mevlid

Hız. Peygamber'in doğumu, bazı mucizeleri, miracı ve irtihali hakkında yazılan manzumelere verilen addır.⁸⁶ Türk edebiyatında en meşhur örneği Süleyman Çelebi (ö. 1422) tarafından verilmiştir. Tâhirülmevlî'nin de divanı içerisinde *Mevlid-i Nebevî* başlığını taşıyan bir şiiri vardır. Fakat 25 beyit civarında olan bu şiirin müstakil bir mevlid olarak kabul edilemeyeceği aşikardır. Tâhirülmevlî'nin bu şiirin arkasından divanına eklediği "*Leyle-i Mevlid*" başlığını taşıyan iki şiiri ile birlikte bunların mevlid kandilleri için yazılan şiirler olduğunu kabul etmemiz daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Örnek olması bakımından Mevlid-i Nebevî başlıklı şiirin bir kısmını kaydediyoruz:

Bir yaz gicesi gavr-ı hayâlâta girmiştim
A'sârı yarub fetret-i edvâra irmişdim
Tarih-i vuk'ûâtı idüb hâfızam ihzâr
Mâzileri karşımda benim eyledi izhâr
On dördünü asrın devirüb şöylece aşdım
Ondan daha evveline hayli yanaşdım
Lâkin orada kaldı şâşâ-yı tahayyül
Etmişdi cihân çünkü karanlıkla temessül
Bir öyle karanlık ki onun şiddet-i darbı
Mahrûm-ı ziyâ kılmışdı şark ile garbı
Cehlin o yaman kaynağı volkan gibi taşmış
Fıskırdığı hep âlemin âfâkını aşmış
Sıkmakda sanırsın küreyi bir şeb-i deycûr
Sükkânı boğulmakda karanlık ile mahsûr
Ezhân-ı beşer zulmet ile hâib ü hâsir
Yok ortada aydınlatacak fikr-i münevver
Tek tük iki üç meş'ale titrer aralıktan
Lakin o fenerler ki nümâyân kayalıkdan⁸⁷

Tâhirülmevlî üçüncü divanında da Mevlid-i Nebevî başlıklı on beyitlik bir şiir daha yazmıştır. Söz konusu şiirin iki beyiti şöyledir:

Ey nûr-ı zuhûruyla kılan âlemi işrâk
Eşfâk-ı kudûmunla münevver bütün âfâk

⁸⁶ M. İsmet Uzun, "Mevlid", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004).

⁸⁷ Tâhirülmevlî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlî*, TY-9378, 23.

Yıllarca cihân zulmet-i küfr içre bunaldı
İnsanlığı kayb etdi beşer vahşete daldı⁸⁸

3. 6. Diğer Dini Edebi Türler

3. 6. 1. Leyle-i Kadr

Tâhirülmevlevî, divanlarında muhtelif dini edebi türleri kullanan bir şairdir. Pek fazla örneği olmayan nadir türler dahi Tâhirülmevlevî divanında göze çarpmaktadır. Bunların arasında “Leyle-i Kadir” başlığını taşıyan müstakil şiir gelir. Türk edebiyatında kadir gecesini için yazılmış çok fazla şiir örneği yoktur. Bu bakımdan Tâhirülmevlevî'nin bu şiiri dikkate şayandır.

Sekiz beyitten mürekkep bu şiir, kadir gecesinin fazilet ve özelliklerini anlatmaktadır. Örnek olması bakımından üç beyiti şöyledir:

Kur'ân bize bildirdi ki ey Rabbi Te'alâ
Varmış senede bir şeb pür-nûr-ı mu'allâ
Bin aydan onun efdal imiş kadr-i kemâli
Parlaklığı olmuş o şebbin bedr-i leâlî
Kılmışsın anı kullarına ân-ı merâhim
Onda silinirmiş biriken cürm ü meâsım⁸⁹

3. 6. 2. Bedir Gazvesi

Siyer kitaplarında tafsilatı ile anlatılan, manzum siyerlerde örneği çok olan Bedir Gazvesi için yazılan bir şiir de Tâhirülmevlevî divanında vardır. Fakat bu şiir bir divan içerisinde yazılmış müstakil şiir olması bakımından çok fazla örneği olmayan bir şiirdir. Tâhirülmevlevî bu gazveyi 45 beyit halinde anlatmış ve oldukça sade bir üslup kullanmıştır. İki beyiti şöyledir:

Dînin ilk harbe saldığı ordu
Düşmana karşı saf olub durdu
Ok atıldı mübâreze oldu
Şevk-i cennet yüreklere doldu⁹⁰

3. 6. 3. Diğer Türler

Tâhirülmevlevî divanında uzun manzum hikayelerden oluşan dini türler de vardır. Bunlardan birisi Hazret-i Hacer'in hicretidir. Türk edebiyatında Hz. Hacer hakkında başka müstakil bir şiir var mı bilemiyoruz ama bu şiirin alan araştırmaları için oldukça önemli olduğu kanaatindeyiz. 75 beyitten oluşan bu şiir müstakilen çalışılmayı hak edecek bir muhtevaya sahiptir. Edebiyatımızda

⁸⁸ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî II* (F.S. Türkmen, 83), 62.

⁸⁹ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 42.

⁹⁰ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 245-246.

Hız. Hacer ve Tâhirülmevlevî'nin "Hicret-i Hacer"⁹¹ şiiri gayet makul bir araştırma konusu olabilir. Buna mukabil Hız. İsmail'in kurban edilmesi ile ilgili olarak "zebh-i İsmail"⁹² başlıklı 54 beyitlik bir şiir daha yazan Tâhirülmevlevî yine türü az olan bir şiir daha kaydetmiştir. Bu şiir de yine müstakil bir çalışmayı ihata edecek bir hüviyete sahiptir.

Tâhirülmevlevî'nin İslam tarihçiliği ile ilgili yönünü gösteren bir şiiri ise "Fil Vakası"⁹³ başlıktır. 92 beyitten oluşan bu şiir yine müstakil örneği olmayan bir şiirdir. Tâhirülmevlevî'nin yazdığı şu şiirler ise müstakilen örneği nadir olan şiirler arasındadır: "Hazret-i Hamza'nın İslam Oluşu" 33 beyit, "Hız. Ömer'in Müslüman Oluşu" 72 beyit, "Hazret-i Ömer'in Mintanı" 40 beyit, "İslamın İlk Sancağı ve İlk Sancaktârı: Büreyde bin Husayb" 33 beyit, "Hız. Ali'nin Doğuşu ve Adının Konulması" 29 beyit, "Vakf-i Arafat" 12 beyit.

Bu şiirlerin her birisi Türk edebiyatındaki diğer numuneleri ile birlikte değerlendirilmelidir ki Tâhirülmevlevî'nin Türk edebiyatı içerisindeki konumu daha doğru ve bilimsel anlamda tespit edilebilmiş olsun.

Sonuç

Buraya kadar elde ettiğimiz bilgiler ve örnek olarak verdiğimiz şiirler Tâhirülmevlevî hakkında bazı tespit ve değerlendirmeler yapmamıza imkân tanımaktadır. Öncelikle şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki Tâhirülmevlevî'nin Osmanlıdan Cumhuriyete kültür köprüsü olan velud bir isim olduğu aşikardır. Sadece nesirleri onu bir kırkambar olarak tanımlamamıza yetecek mahiyettedir. Divanları ise Türk şiiri için ayrı bir kırkambar olarak önümüzde durmaktadır. Çocukluğu saray çevresinde, gençliği ve yetişkinliği devrin meşhurları ile irtibatlı geçen Tâhirülmevlevî, eserleri ile cumhuriyet dönemi için bir karakutu gibidir. Tarih, siyaset, edebiyat, tasavvuf, musiki gibi alanlarda kilit bir isim olan Tâhirülmevlevî'nin günümüzde her yönü ile tanıtıldığını maalesef göremiyoruz. Yapılan çalışmalar genellikle tek yönlü kalmaktadır. Netice itibarı ile Tâhirülmevlevî için önermek istediğimiz ilk çalışma divanlarının neşri üzerine olacaktır. Dahası çok yönlü bir Tâhirülmevlevî çalışmasının yapılması kültür ve edebiyat tarihimiz için elzemdir. Edebiyat, sanat, tarih, tasavvuf vb alanların müştereken değerlendirmelerinin bulunacağı bir "Tâhirülmevlevî Kitabı"nın günümüz okuru için faydalı bir çalışma olacağı kanaatindeyiz.

Tâhirülmevlevî'nin divanlarında tercih ettiği edebi türler geleneğin izinde bir görünüm arz etmekle beraber, devrin sıkıntıları, toplumsal bunalımlar, kültür ve medeniyet değişimi kendisini bu türler içerisinde hissettirmektedir. Bu minvalde Tâhirülmevlevî'nin İslami Türk edebiyatında hemen her şairin kullandığı bir türü kullandığını ama bu türü yeri geldiğinde değiştirip dönüştürebildiğini gözlemliyoruz. Dahası Tâhirülmevlevî'nin Türk edebiyatı içerisinde türüne pek az rastlanan Leyle-i Kadr, Leyle-i Mevlid, Zebh-i İsmail, Hicret-i Hacer gibi türlere de divanında yer verdiği gözlemlenmektedir. Bu yönü ile divanların oldukça zengin bir muhtevaya

⁹¹ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 279.

⁹² Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 282.

⁹³ Tâhirülmevlevî, *Dîvân-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, TY-9378, 294.

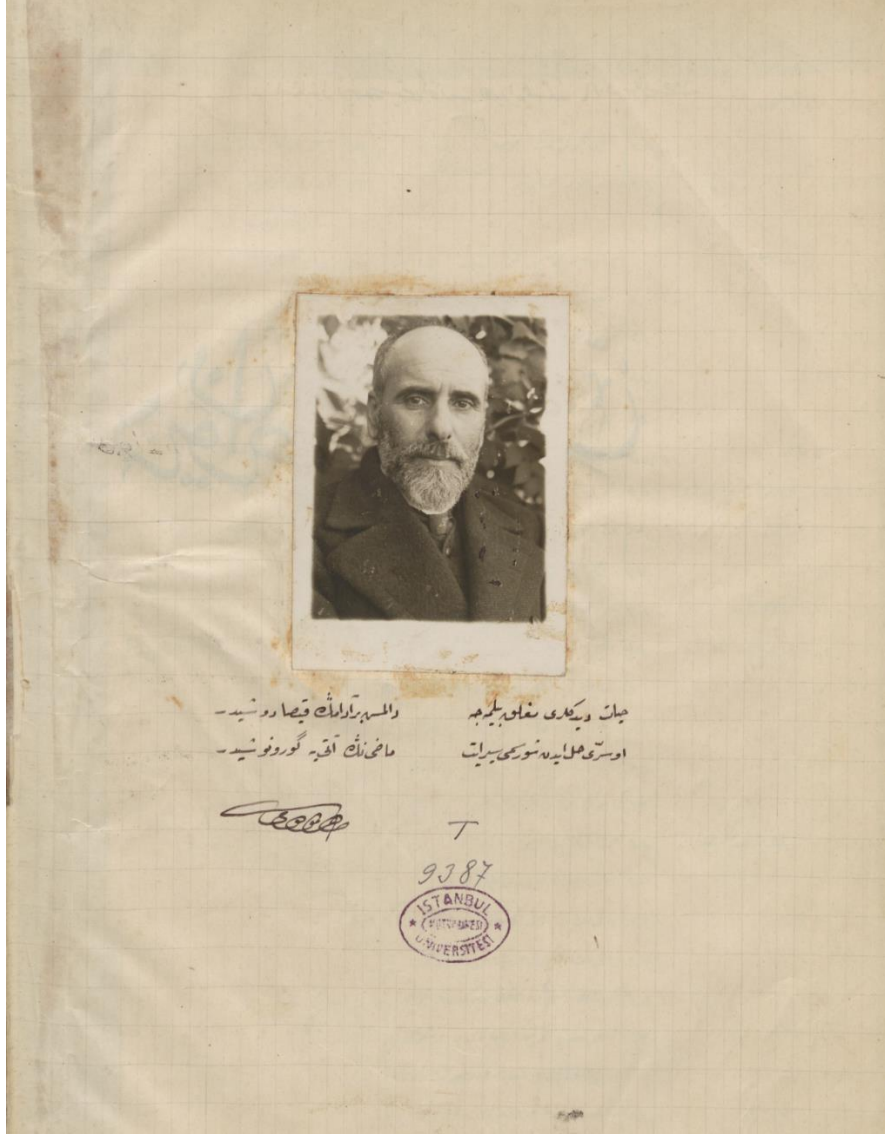
sahip olduğunu da ifade etmemiz yerinde olacaktır. Netice itibarı ile Tâhirülmevlevî'nin divanları Türk edebiyatı için oldukça mühim bir muhtevaya sahiptir. Hem şiirlere tarih vermesi hem nadir türlere sahip olması hem geleneği hem de modern akımları dikkate alması gibi hususiyetlerle Tâhirülmevlevî'nin divanları geçtiğimiz asrın mühim vesikaları arasındadır.

Kaynakça

- Akkuş, Mehmet - Yılmaz, Ali. *Osmanzâde Hüseyin Vassaf Sefine-i Evliya*. İstanbul: Kitabevi, 2015.
- Akkuş, Metin. *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen, 2007.
- Arslan, Mehmet. *Manzum Mi'rac-nâme ve Mi'racyyeler*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Atalay, Mehmet. "Tâhirü'l-Mevlevî ve Şiiri". *Doğu Araştırmaları: Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1 (Ocak 2008), 75-88.
- Atalay, Mehmet. *Tahirü'l-Mevlevî'nin Farsça divançesi ve tercümesi*. İstanbul: Çantay Kitap Kirtasiye, 2007.
- Ay, Alper. "Türk Şiirinin Ufku: Hz. Peygamber". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 13 (2022), 89-110.
- Ayşe, Nevruz. *Tâhirü'l-Mevlevî'nin hayatı, eserleri ve Mesnevî şerhi bağlamında tasavvufî görüşleri*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2022.
- Boşdurmaz, Nurcan. *Matbuat alemindeki hayatım ve istiklal mahkemeleri*. İstanbul: Büyüyen Ay, 2012.
- Büşra, Harmanlı. *Tâhirü'l-Mevlevî'nin Şerh-i Mesnevî'sinde (7.-12. C.) hadisler, Hz. Muhammed (S.A.V.) ve dört halife*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2021.
- Can, Şefik. "Yenikapı Mevlevihanesinin En Son Mesnevihamı Tahirü'l-Mevlevî". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi [Selçuk Üniversitesi]* 11/2 (1996), 97-101.
- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. İstanbul: Grafiker Yayınları, 2020.
- Cüneyt, Taşan. *Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Sünbülzâde Vehbî'nin Tannâne ve Tayyâre kasîdeleri" adlı eseri (inceleme-metin)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2018.
- Demirayak, Kenan. "Kasîdetü'l-Bürde". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/566-568. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Doğan, Muhammed Nur. *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk*. İstanbul: Yelkenli Yayınevi, 2015.
- Fidan, Erhan Salih. *Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Âlimin Serencâmı: Ahmed Mikdâd Efendi*. İstanbul: DBY Yayınevi, 2021.
- Fuat, Biner. *Tahirü'l-Mevlevî'nin ders notları Türk edebiyatı tarihine dair hülasalar*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, 2008.
- Gökdemir, Atilla. *Türk İslam Edebiyatı'nda Hz. Fatma*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019.
- İsen, Mustafa - Macit, Muhsin. *Türk Edebiyatında Tevhidler*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- İskender Pala. *Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Kapı Yayınları, ts.
- Kahraman, Alim. "Mahfil". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27/333-334. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kahraman, Alim. "Tâhirülmevlevî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 39/407-409. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Kiraz, Seydi - Yüksel, Mustafa Ramazan. "Derviş Ahmed Gurbî'nin Yeni Bir Eseri: Risâle-i Münâcât". *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi* VII/14 (2021), 16-38.

- Koçın, Abdülhakim. *Türk Edebiyatında Münacat*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Kurnaz, Cemal. *Münâcât Antolojisi*. Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.
- Macit, Muhsin. “Münacat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/561-565. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Muhammed Tahir Karakhi. *Kafkas mücahidi İmam Şamil’in Gazavatı*. çev. Tâhirülmevlevî. İstanbul: Gözde Kitaplar Yayınevi, 1987.
- Nimet, İpek. *Tâhirü’l-Mevlevî’nin Kudemâ-yı Mevleviyye adlı eseri (İnceleme-metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2017.
- Olgun, Tahir. *Mevlevi çilesi*. İstanbul : Ensar Neşriyat, 2008.
- Ömer, Göksal. *Tahirü’l Mevlevi ve islam tarihçiliği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2017.
- Pekolcay, Neclâ. “İslâmî Türk Edebiyatında Tevhid, Münâcât ve Na’tler”. *İslâm Medeniyeti Mecmuası (İslâm Medeniyeti)* II/15 (1968), 14-15.
- Rahime, Acar. *Tâhirü’l-Mevlevî’nin Mesnevi Şerhi’nde (1-6. C.) hadisler, Hz. Muhammed (S.A.V.) ve dört halife*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2020.
- Safi, Arpaguş. *Yenikapı Mevlevihânesi postnişini Şeyh Celaleddin Efendi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 2013.
- Şentürk, A. Atilla. *Tahir’ül-Mevlevi: Hayatı ve Eserleri*. İstanbul : Nehir Yayınları, 1991.
- Tahir, Mehmed. *Divançe-i Tahir*. İstanbul : Asır Matbaası, 1318.
- Tâhirülmevlevî. *Âşık Çelebi Tezkiresi ve Şâir Zâtî*. Süleymaniye Kütüphanesi, F.S. Türkmen, 150, 102.
- Tâhirülmevlevî. *Bakî’ye Dair*. İstanbul: Aydınlik Basımevi, 1938.
- Tâhirülmevlevî. *Cengiz ve Hülagu mezalimi*. İstanbul : Sebülürreşâd Kütüphanesi, 1322.
- Tâhirülmevlevî. *Çilehane mektupları: Tahir’ül Mevlevî’nin Mevlevi Çilesi hatırat ve tahassüsâtını havi olarak Ahmet Remzi Dede’ye mektuplar*. Ankara : Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., 1995.
- Tâhirülmevlevî. *Dîvân-ı Tâhirü’l-Mevlevî*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY-9378, 243.
- Tâhirülmevlevî. *Dîvân-ı Tâhirü’l-Mevlevî II*. Süleymaniye Kütüphanesi, F.S. Türkmen, 83, 102.
- Tâhirülmevlevî. *Edebi mektuplar: divan edebiyatının bazı beyitlerinin izahına dair*. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., 1995.
- Tâhirülmevlevî. *Edebiyat Lugatı*. çev. İsmail Güleç. İstanbul: Kapı Yayınları, 2022.
- Tâhirülmevlevî. *Fuzûlî’ye Dair*. İstanbul: Selanik Basımevi, 1936.
- Tâhirülmevlevî. *Hazret-i Peygamber ve zamanı*. İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1339.
- Tâhirülmevlevî. *Mir’at-ı Hazreti Mevlana*. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1315.
- Tâhirülmevlevî. *Müslümanlığın medeniyete hizmetleri*. İstanbul : Bahar Yayınevi, 1974.
- Tâhirülmevlevî. *Şerh-i Mesnevî*. Konya: Selam Yayınları, 1971.
- Tezeren, Ziver. *Aziz Mahmud Hüdâyî Divanı II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Uğur, Can. *Tâhirü’l-Mevlevî tercüme-i Münâcât-ı Hazret-i Mevlana (İnceleme-transkripsiyonlu metin)*. Erzincan: Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi, 2019.
- Uzun, M. İsmet. “Beytülahzân”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6/88. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Uzun, M. İsmet. “Kazım Paşa”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 25/152. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Uzun, M. İsmet. “Mevlid”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29/484-485. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Uzun, M. İsmet. “Mi’raciyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 30/135-140. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Uzun, M. İsmet. “Tevhid”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41/24-26. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

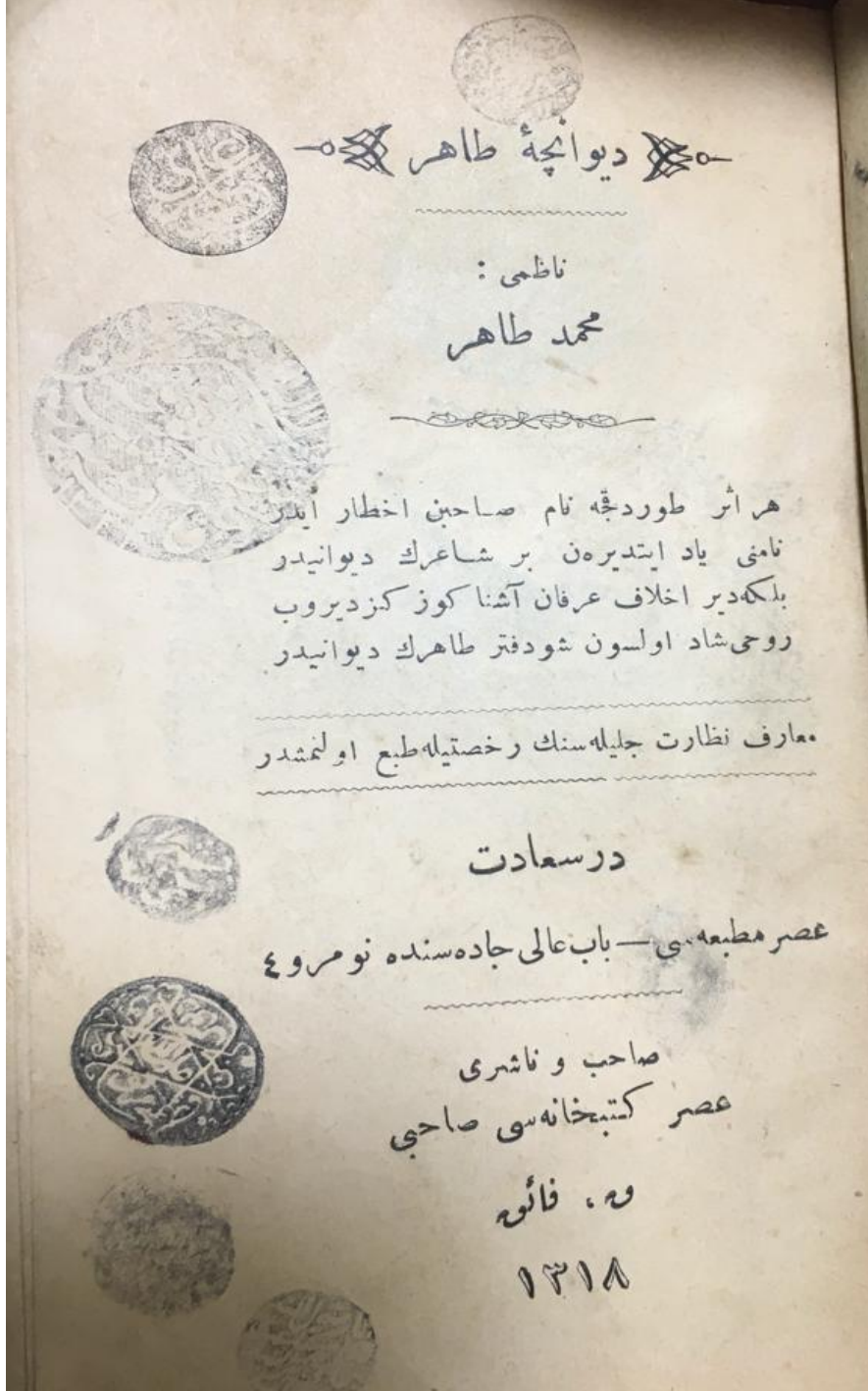
- Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Na't*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Yeniterzi, Emine. "Na't". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/436-437. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Yeniterzi, Emine. *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)*. Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- Yıldız, Âlim. "İslami Türk Edebiyatında Münacaat: Sultan Şairler Örneği". *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 103-111.
- Yılmaz, Baran. *Tahirü'l-Mevlevî'nin Tedrisat-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkal-i Nazm'ı*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, 2016.
- Zehra, Tezen. *Ahmet Paşa Dîvânı'nın Tâhirü'l-Mevlevî tarafından nesre çevirisinin Latin harflerine aktarımı*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, 2019.
- Zülfikar, Güngör. *Tahirü'l-Mevlevî (Olgun) hayatı, eserleri ve dini edebiyatla ilgili şiirleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1994.

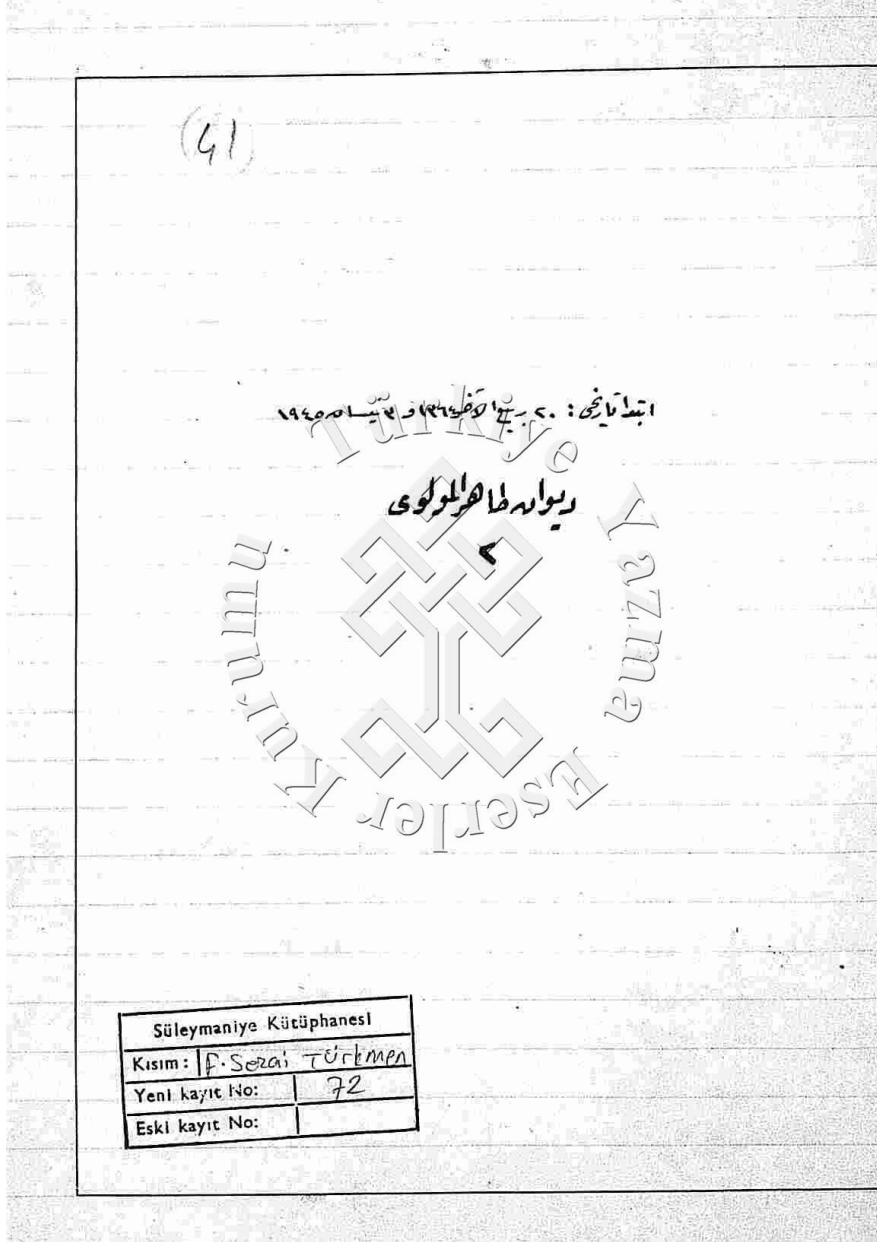
Resim 1: Tâhirülmevlî'nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan divanın ilk sayfası.

Resmin altındaki dörtlük:

Hayat dedikleri muğlak bilmece
Dalmış bir adamın kısa düşüdü
O sırrı hall eden şu resmi seyr et
Mâzînin âtîye görünüşüdür

Resim 2: Divançe-i Tâhir'in künye sayfası

Resim 3: Tâhirülmevlâ'nın Süleymaniye Kütüphanesi F. S. Türkmen 88 numarada bulunan divanın ilk sayfası.